

Del bronze final a la primera edat del ferro a la Catalunya Central (assaig de periodització) (s. VIII-V a.C.) *

EDUARD SANCHEZ I CAMPOY

1. INTRODUCCIÓ

L'estudi del Bronze Final i el traspàs a la plena Edat del Ferro a la Catalunya Central, s'anat enfrontant des de fa anys a la manca de dades per tal de poder fer una valoració ben estructurada entre els segles VIII i V a.C. Aquesta mancança es concreta en quatre aspectes bàsics:

- A) Desconeixement de bones estratigrafies.
- B) Manca de necròpolis.
- C) Excavacions d'hàbitats realitzats a començaments de segle i per tant malconeguts.
- D) Materials molt fragmentaris.

Avui aquest panorama comença a canviar gràcies a les darreres investigacions entre les quals destaquen l'encara inèdita estratigrafia de la Canal dels Avellaners (Berga-Berguedà) ¹ i l'estratigrafia de la Cova de

---

* Treball presentat al «Congres Internacional d'Història dels Pirineus, Cervera 1988».

¹ CARRERAS, J.: «L'estratigrafia arqueològica de la Canal dels Avellaners», *XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Juny, 1979*, Berga 1982.

les Pixarelles (Tavertet-Osona)², l'excavació del camp d'urnes de Coll s'Avenc (Tavertet-Osona)³, la intervenció recentment a un nou assentament, el Serrat de l'Oca (Puig-Reig-Berguedà)⁴; i la delimitació de l'horitzó ibèric antic a la zona que tractem (Can Bonells a Sta. M.ª de Merlès-Berguedà)⁵.

En el present treball ens limitem a fer un estat de la qüestió basat en els assentaments coneguts fins al moment, alguns dels quals ens permeten fer un reajust cronològic de la Primera Edat del Ferro.

L'espai que tractem, definit com a Catalunya Central per la seva posició geogràfica en el context català, correspon a l'extrem nord-oriental de la Depressió Central limitat al nord pel Pre-pirineu, a l'est i al sud per la Depressió Prelitoral i a ponent per la conca del Segre. Comprén doncs, la conca alta del Llobregat, i la conca central del Ter i correspon a les actuals comarques d'Osona, Berguedà, Bages i Solsonès. Però si la geografia d'aquestes comarques presenta una sèrie d'aspectes que les interrelacionen, l'arqueologia ens presenta uns trets que caracteritzen una certa expressió homogènia:

1. Individualització de la Cultura dita de «Merlès».
2. Confluència de les diferents manifestacions de les diverses fàcies de les cultures hallstàtiques.
3. Iberització antiga.

2. ELS JACIMENTS

En cova o balma

1. Balma de Torneula (Capolat, Berguedà)

Procedents d'aquesta balma es conserven al Museu Municipal de Berga un conjunt de materials datables en el Bronze Final III B entre els

---

² RAURET, A. M.: «La seqüència estratigràfica de la cova de les Pixarelles (Tavertet, Osona)», *Tribuna d'Arqueologia 1986-1987*, Barcelona 1987.

³ MOLIST, M.; CRUELLES, W.; BUXÓ, D.; ESPADALER, M.: «Nota preliminar sobre la necròpolis de Coll s'Avenc (Tavertet, Osona)», *Cypsela*, V, 1985.

⁴ SANCHEZ, E.: *Jaciment inèdit en fase d'excavació*. Memòria de la campanya del 1987, presentada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat el febrer de 1988.

⁵ SANCHEZ, E.: *Jaciment inèdit en fase d'excavació*. Memòria de la campanya del 1986, presentada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat el febrer de 1988.

quals destaquen ceràmiques incises de tipus Cerdà, dues peces de superfícies brunyides (un plat tapadora amb vora bisellada i un vaset bicònic), vores d'urna amb bisell i llavi amb decoració d'incisions i doble cordó sota la vora. També hi trobem fragments amb decoració «d'acanalats»⁶.

La cronologia d'aquesta bauma ens ve donada per la presència d'acanalats com element cronològic més antic i per la ceràmica de tipus Cerdà que és pròpia de la plena Edat del Ferro⁷. Així proposem una datació relativa entre el 650 i el 500.

2. *Roca Roja (Berga, Berguedà)*

Es tracta d'un conjunt de dues balmes de les quals la n.º 2 fou la que va donar més informació arqueològica gràcies a l'excavació realitzada el 1962 pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Es troba situada a uns 1.100 m d'alçada en un contrafort de la Figuerassa en el terme municipal de Berga. L'estrat en el qual varen aparèixer els materials que aquí ens interessaven estava totalment remogut amb la presència de ceràmiques que abracen l'ampli període de l'Edat del Bronze a l'època romana. Desgraciadament la fragmentació dels materials no permet de fer una descripció de les formes, però podem assegurar una ocupació de Bronze Final i Primera Edat del Ferro per la presència de ceràmica decorada amb acanalats i terrissa ibèrica.

3. *Balma dels Ossos (Berga, Berguedà)*

Aquesta bauma, excavada pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga i donada a conèixer pel Dr. Castillo el 1960, fou utilitzada com a sepulcre col·lectiu d'inhumació en l'Eneolític⁸. Tanmateix fo-

---

⁶ Jaciment inedit prospectat pel grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga.

⁷ CABROL, D.: «L'Age du Fer en Cerdagne française», 6è. *Col·loqui internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, 1984, Puigcerdà 1986.

⁸ CASTILLO, A.: «La Balma dels Ossos de Berga», *VII Congreso Nacional de Arqueología*, Barcelona 1960, Zaragoza 1962.

ren recollits també fragments de terrissa decorada amb acanalats i vores amb decoració incisa.

L'escassetat de materials i la manca d'estratigrafia impedeix fer una bona valoració cronològica del Bronze Final i Primer Ferro. Solament podem, dir que fou ocupada en aquest període, al menys entre els segles VII i II a.C.

4. *Cova de Can Maurí (Berga, Berguedà)*

Propera a la Roca Roja i situada a una alçada similar (1.100 m), és una magnífica cavitat excavada en dues ocasions per Mn. Serra i Vilaró el 1921⁹, i pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga el 1961¹⁰. Tombé aquí la estratigrafia és inexistent, però els materials humans demostren una ocupació des d'el neolític final¹¹ fins a l'època romana.

La ceràmica del període que aquí ens ocupa es concreta principalment en terrissa de tipus «hallstàtic», amb superfícies brunyides, decoracions acanalades horitzontals i en disposició obliqua formant triangles. També hi trobem terrissa més grollera amb decoració incisa a la vora i amb decoració de cordons. Les formes de la ceràmica decorada amb acanalats consisteix en vasos petits amb vora bisellada, i forma bicònica. Cronològicament hem de considerar aquests materials vers finals del segle VIII i principis del VII, per la seva semblança amb les urnes i decoracions de la necròpolis de Molà del període III de Vilaseca¹² i algunes de les peces de can Missert de Terrassa, de cronologia similar.

5. *Canal dels Avellaners (Berga, Berguedà)*

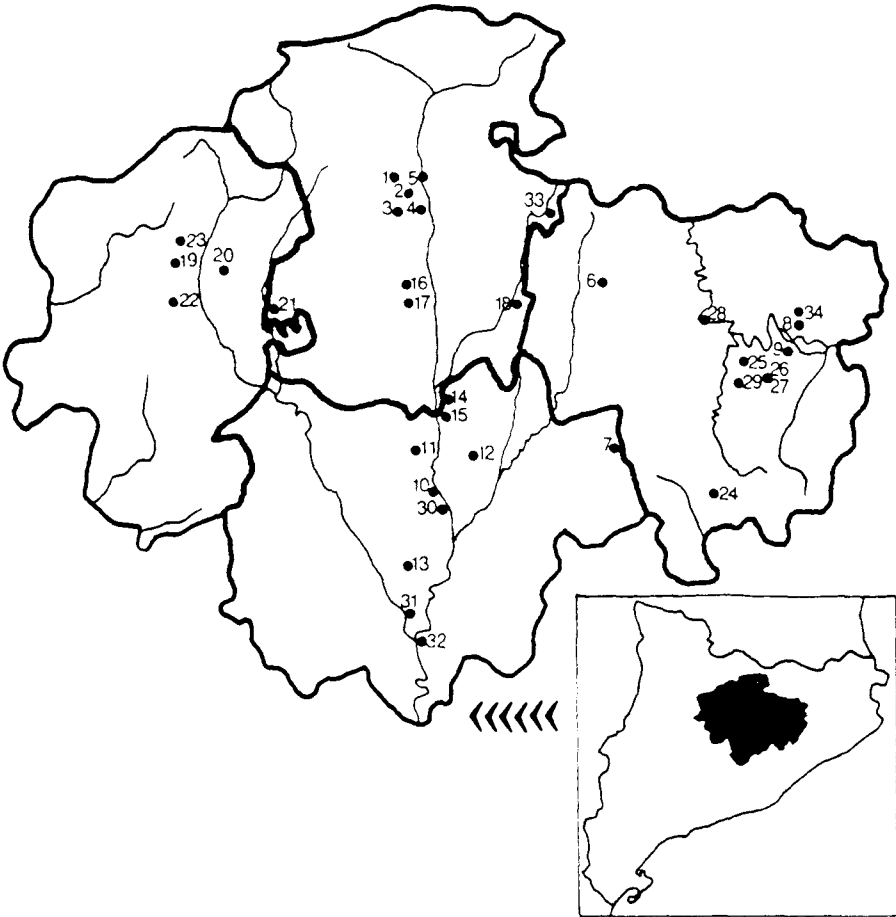
És una esquerda produïda per l'erosió, oberta a les roques de migdia de la muntanya de Queralt que crea una planta interior de forma triangular

⁹ SERRA VILARÓ, J.: *La cova de Can Maurí i els megàlits del coll de l'Oreller*, Musaeum Archaeologicum Diocesanum, Solsona 1922.

¹⁰ CARRERES, J.; TRESERRES; BUTXACA: *Cova de Can Maurí (Berga)*. Berga 1964.

¹¹ MARTÍN, A.: «El grupo de Veraza en el Berguedà», *Cypsela*, I, 1976.

¹² VILASECA, S.: «La Necròpolis de Can Canyís», *Trab. del Sem. de H.^a Prim. del Hombre*, VIII, 1963.

Fig. 1. Jaciments del segle VIII al V a.C. a la Catalunya Central.

de 10,40 m de llargària per 3 m de d'amplada màxima. El seu interès consisteix principalment en l'existència d'una estratigrafia de 5,20 m de potència que abraça un període cronològic del neolític mig a l'època medieval. Fou excavada entre els anys 1962 i 1968 pel grup de Prehistòria i Arqueologia, del Museu de Berga i els seus materials resten encara inèdits. Els estrats

que aquí ens interessien són el VII al III. que corresponen als segles X al II a.C. aproximadament ¹³.

Per estrats, els materials més destacables són els següents:

Estrat VII. Datable entre els segles X-IX a.C. S'hi trobà una punta de sageta de bronze, peces diverses de sílex, fragments de vasos troncocònics amb decoració d'acanalats, plats amb acanalats interiors, gerres de gran mesura amb decoració de cordons, i vasos carenats amb apèndix de botó.

Estrat VI. Cronologia, segle VIII. Presenta un fragment d'una fulla de punyal de bronze, ceràmica fosca i brunyida amb decoració incisa amb motius de triangles i espina de peix, i un petit vaset bitroncocònic de vora exvasada amb decoració d'acanalats, puntillats i incisions formant angles. També hi trobem les grans gerres amb decoració de cordons i apareixen les que els tenen sota la vora.

Estrat V. Creiem que el podem situar vers el segle VIII-VII. Els materials són molt similars a l'estrat anterior. S'hi trobà un botó de bronze, vasos de mida petita de superfícies fines i brunyides, i terrissa decorada amb incisions i acanalats.

Estrat IV. El considerem de finals del segle VII. Disminueixen les peces decorades amb acanalats (trobem sobre tot els platstapadores) i predominen les gerres amb cordó sota la vora. Apareixen les primeres fusaioles.

Estrat III. És plenament d'època ibèrica amb materials situables entre el segle IV i el II. a.C. Apareix el ferro amb fragments informes. La ceràmica comprèn des d'àtica de figures roges, companiana B (forma Lamboglia 5, amb grafit ibèric), grisa ibèrica (una peça estampillada), una gerra d'engalba blanca (s. II a.C., amb grafit llatí), una vora d'àmfora de boca plana u ceràmica feta a mà amb doble cordó sota la vora de tradició del Bronze Final.

6. Balma de Ca n'Eures (Perafita, Lluçanès)

Ens trobem en la única de les balmes ben explorades del Lluçanès, on Salvador Vilaseca ¹⁴ identificà un conjunt de materials datables en el Bronze

¹³ CARRERAS, J.: L'Estratigrafia arqueològica de la Canal dels Avellaners», *XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Juny, 1979, Berga 1982.

¹⁴ VILASECA, S.: «La Balma de Ca n'Eures, término de Perafita, provincia de Barcelona», *Ampurias*, V. 1943.

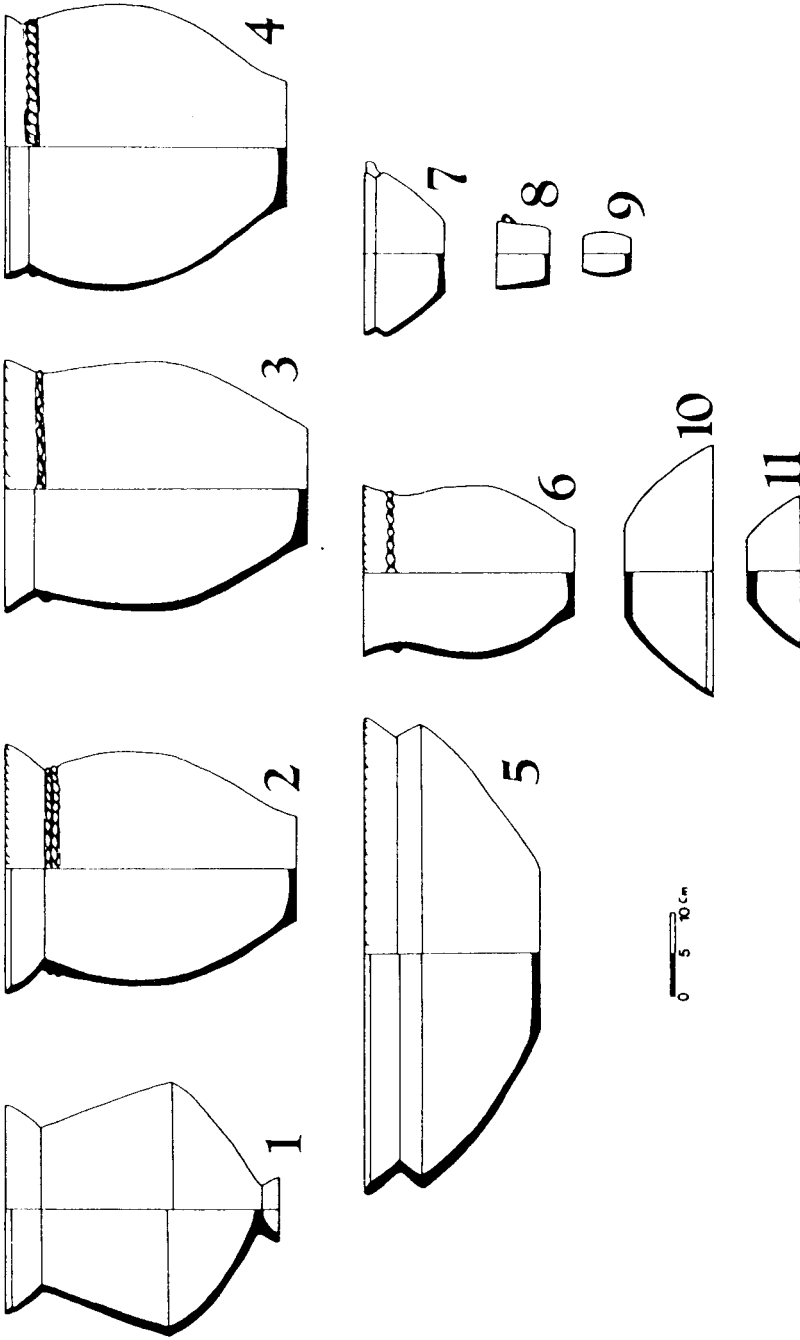

Fig. 2. Tipologia bàsica (provisional) de les ceràmiques del Serrat de l'Oca (Puig-Reig, Berguedà). Campaña 1988.

Final i que al nostre entendre podem considerar del segle VIII. La terrissa recuperada es caracteritza per decoracions incises de tipus mailhacià, acanalats, incisions en espina de peix i formant triangles. Les formes es concreten en una urna bicònica de vora bisellada, també apareix ceràmica amb decoració plàstica de cordons. És interessant el fet que en les parets de la balma s'hi trobessin grabats esquemàtics fets en tres tècniques diferents.

7. *Cova de les Toixoneres (Moià, Moianès)*

Solament tenim notícia de la troballa en aquesta famosa cova prehistòrica, d'alguns fragments de plats tapadores amb decoració d'acanalats ¹⁵.

8. *Cova de les Pixarelles (Tavertet, Osona)*

Aquesta cova, excavada recentment per la Dra. A. M. Rauret, es troba situada a 660 m (s.n.m.) a la ribera dreta de la riera de Balà, tributària del riu Ter. Entre els diferents estrats coneguts fins avui, el VIII ha fornit materials propis del Bronze Final III A, datables (es disposa d'una datació absoluta per radiocarboni) ¹⁶ entorn el 920 a.C. Aquests corresponen principalment a plats tapadores i formes trococòniques fetes en ceràmica fosca i brunida, decorada amb acanalats i incisions. També hi ha grans recipients de magatzem, fets amb pastes més grolleres.

9. *Les Grioterres (Vilanova de Sau, Osona)*

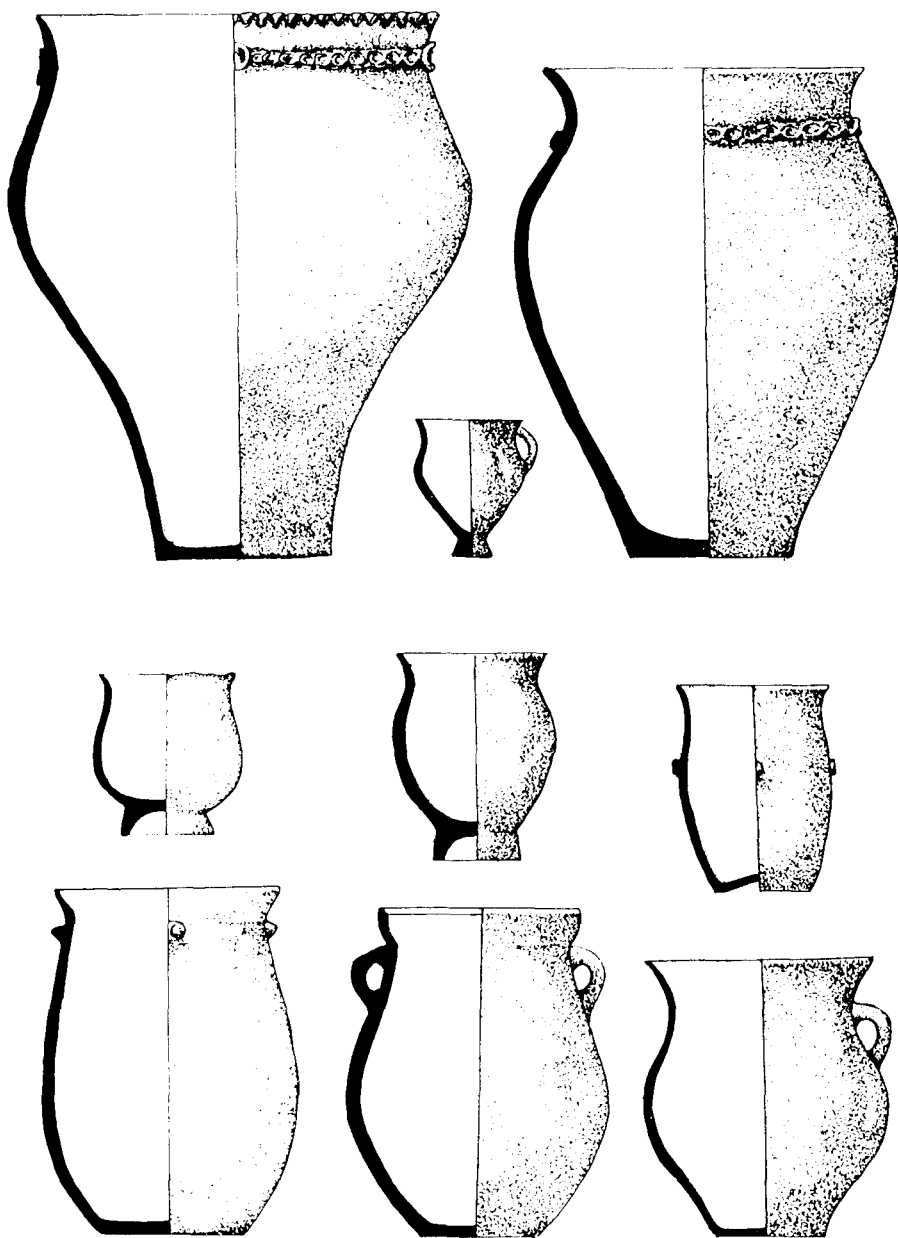
Aquest jaciment està format per un conjunt de cavitats (onze), penjades sobre el riu Ter. Foren excavades durant els anys 1959-60 per un grup d'aficionats vinculats al Museu Episcopal de Vic, i no ha estat fins el 1982

---

¹⁵ PETIT, M. A.; SURROCA, J.: «Aproximació a la Prehistòria de Moianès, XXVI Assemblea Int. d'Estudiosos. Miscel·lània d'Estudis Bagencs, núm. 4, Manresa 1985.

¹⁶ RAURET: «La seqüència estratigràfica de la cova de les Pixarelles (Tavertet, Osona)», citat.

Fig. 3. Formes ceràmiques a mà de Castellvell. Segons M. Cura, 1978.

que s'ha pogut obetenir una seqüència estratigràfica (cova T 1a)¹⁷ on el nivell 2 ha fornit materials situables dins el Bronze Final corresponents a ceràmiques troncocòniques amb vora bisellada, i decoracions incises, pen-tinades i de tipus mailhacià.

ASSENTAMENTS A L'AIRE LLIURE

10. *Costa Gran (Sallent, Bages)*

Jaciment localitzat per R. Camprubí i donat a conèixer per M. Cura¹⁸, és situat al costat dret del Llobregat, sobre un turó molt erosionat (394 m s.n.m.). S'hi recolliren superficialment solament ceràmiques fetes a mà amb decoració de cordons aplicats. A uns 200 metres es trobaren restes de foneria de ferro que es podrien relacionar amb un petit filó d'aquest mineral del qual no hi ha notícia de la seva explotació en època històrica. La seva atribució cronològica no és clara si bé creiem que es pot proposar una cronologia de segle VII-VI a.C. donada l'absència de decoracions acanalades i de terrissa feta a torn.

11. *Pla de Calaf (Balsareny, Bages)*

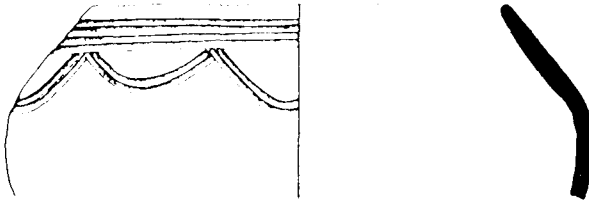
Es troba en un tossalet emboscat situat a l'extrem del que es cone-gut com a pla de Calaf, al sud de la vila de Balsareny i a la ribera dreta del Llobregat (445 m s.n.m.) Com la Costa Gran, es troba molt erosionat i s'hi recollí superficialment exclusivament ceràmica feta a mà amb de-coració de cordons i una fragment de destra de basalt. Cronologia similar al jaciment anterior¹⁹.

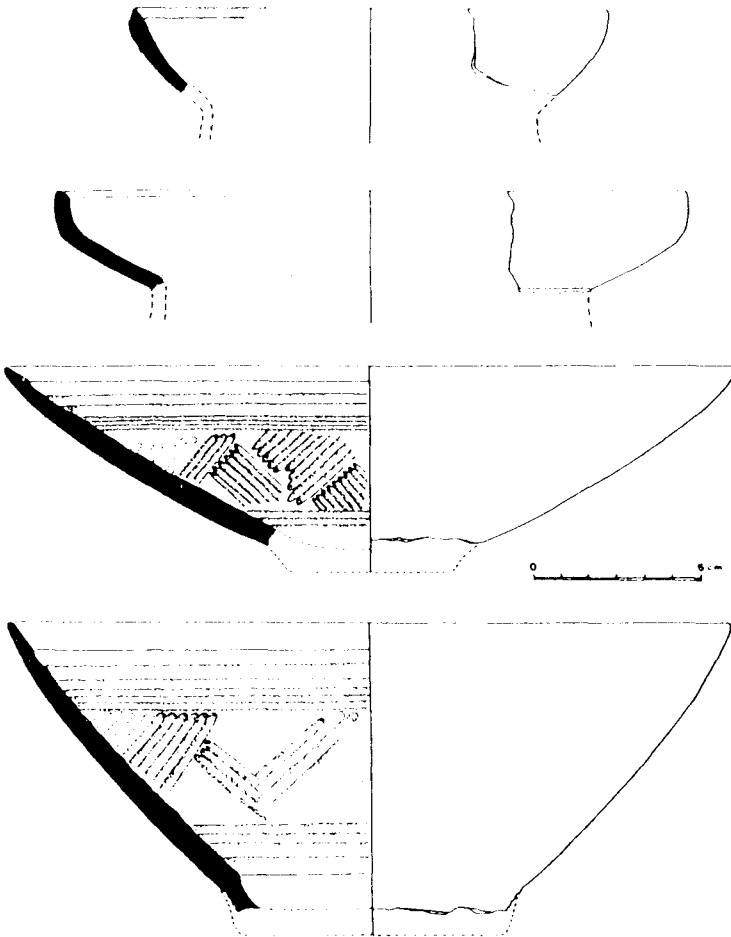
¹⁷ CASTANY, J.: «Del Neolític Mitjà-Antic al Bronze Final a Osona», *Ausa*, X, 1982.

¹⁸ CURA, M.: «Nuevos datos para el estudio del poblamiento prerromano en la región central de Catalunya», *XII C.N.A., Jaén, 1971, Zaragoza, 1972.*

¹⁹ CURA: «Nuevos datos para el estudio del poblamiento prerromano en la región cen-tral de Catalunya», citat.

Peça de l'estrat VIII de les Pixarelles (Rauret, 1987).

Fig. 4. Materials procedents del Turó del Montgrós (López, i Rovira, 1982).

12. *La Pineda (Avinyó, Bages)*

Situat a uns 300 metres a ponent de la casa del mateix nom en un pujol erm i molt degradat, des d'on es divisa la vall de la riera de Cornet (tributària oriental del Llobregat). Fou donat a conèixer per M. Cura ²⁰, a partir de la troballa de ceràmica feta a mà amb decoració de cordons aplicats. Es troba també a una considerable alçada (505 m s.n.m.) i cronològicament cal situar-lo en un moment similar a la Costa Gran i el Pla de Calaf.

13. *St. Francesc (Sampedor, Bages)*

Fou identificat per J. M. Feixas ²¹ el 1979, i correspon a una bossada farcida amb restes d'ossos de fauna, terrissa de tipus «Hallstàtic» (plat-tapadora amb acanalats interiors) i ceràmica amb decoració de cordons aplicats. Cal destacar la situació d'aquest possible fons de cabana en ple pla de Bages (320 m s.n.m.) i molt a prop d'un jaciment d'època ibèrica (Can Ramon). A manca de més dades proposem una cronologia aproximada se segle VIII a.C. per aquest assentament.

14. *Clot de Puig (Gaià, Bages)*

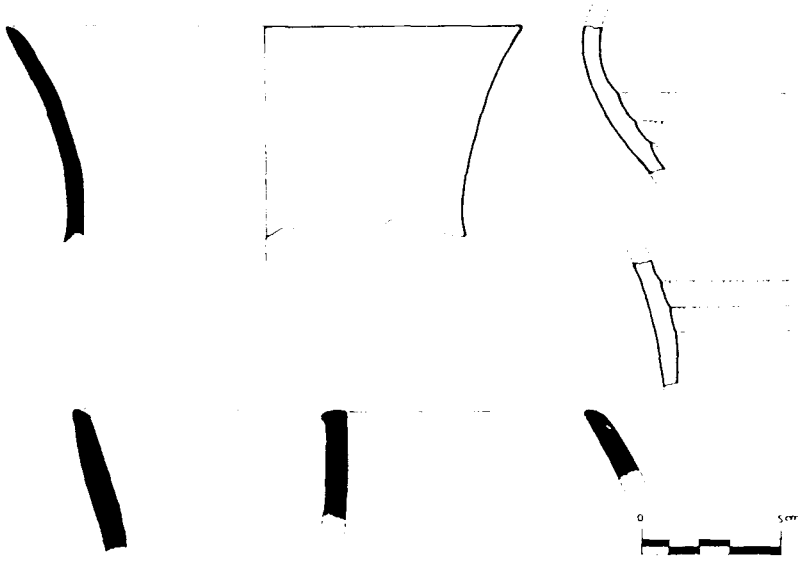
Jaciment aturonat (560 m s.n.m.) situat en el costat esquerre del Llobregat. Fou localitzat per J. Badia ²² el qual ni ha recollit ceràmica feta a mà amb decoració de cordons. Considerem una cronologia aproximada de s. VII-VI a.C.

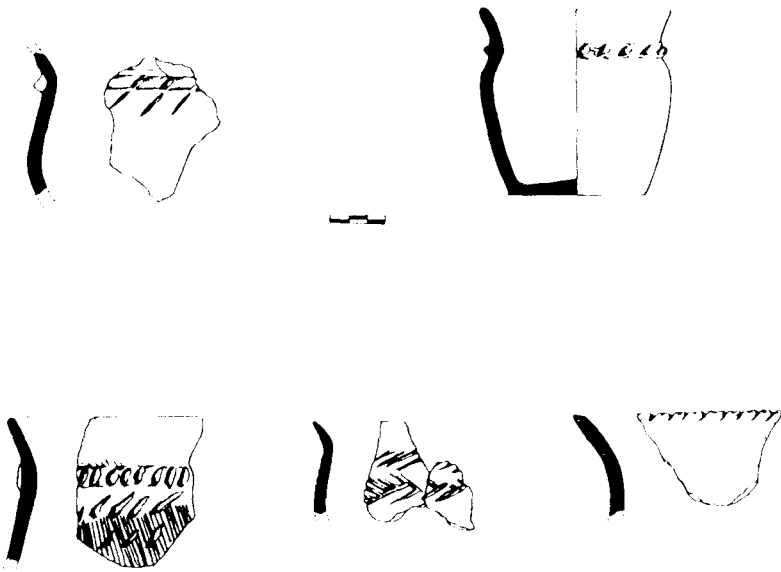
²⁰ CURA: «Nuevos datos para el estudio del poblamiento prerromano en la región central de Catalunya», citat.

²¹ FEIXAS, J. M.; PARDO, D.: «Una aportació a l'estudi de l'arqueologia bagenca: els jaciments de Les Pinedes (Castellnou de Bages) i St. Francesc (Santpedor)», *Miscel·lània d'Estudis Bagenca*, núm 5, 1987.

²² BADIA, J. M.: «Dades històriques i arqueològiques entorn de Navàs», *Miscel·lània d'Estudis Bagenca*, núm. 3, 1984.

Fig. 5. Materials procedents de Puigcebró (M. Molist, 1982).

Fig. 6. Materials del Rec de la Fibula (M. Molist, 1982).

15. *Serra de Vilagaià (Gaià, Bages)*

Ha estat localitzat pel mateix J. Badia²³, recollint-hi materials similars al Clot del Puig. La situació és tanmateix diferent, ja que es troba en una costa a mitja alçada (420 m s.n.m.) i orientat a migdia. Cronologia similar a l'anterior.

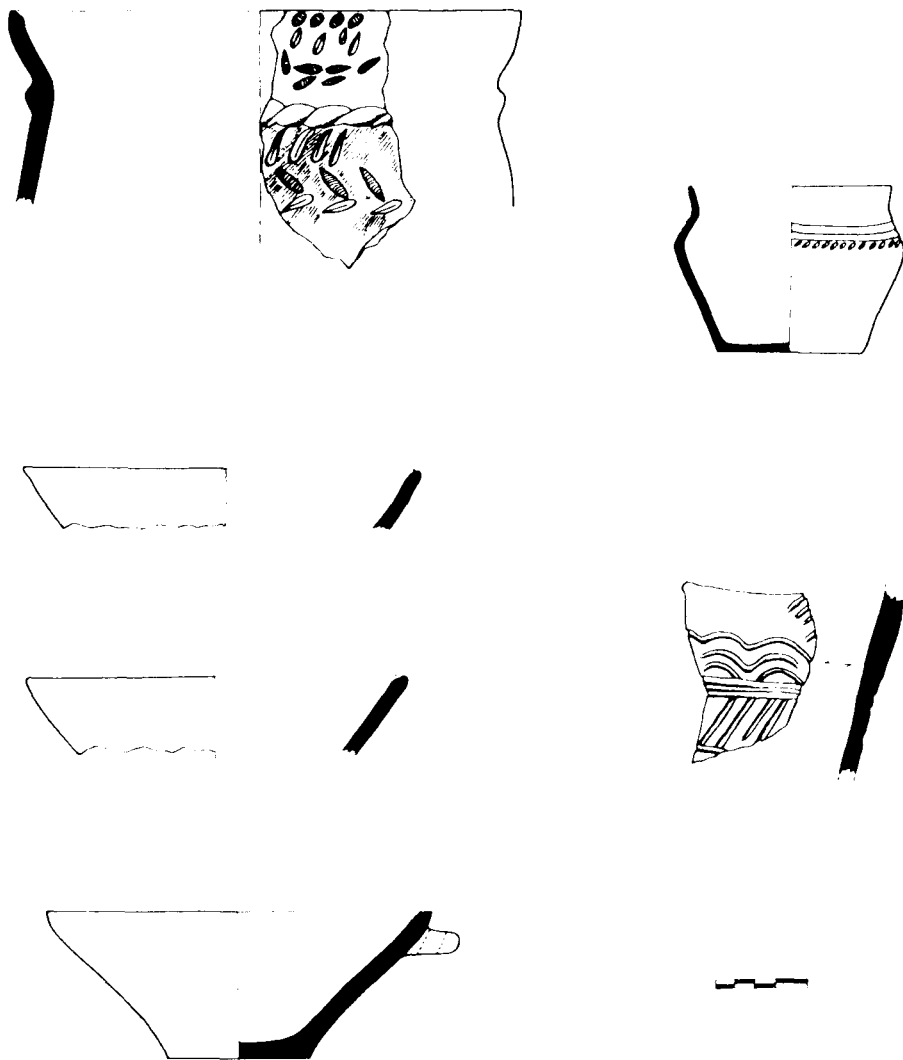
16. *Serrat de l'Oca (Puig-Reig, Berguedà)*

Aquest jaciment es troba a 530 m d'alçada s.n.m. i a 100 sobre el nivell del riu Llobregat, al seu marge dret i materialment situat al punt més alt del cim del Serrat des d'on es controla visulament l'estret del Llobregat al seu pas per Puig-Reig, la plana de Casserres-Berga i l'antic accés de la riera de Merola. Des de que la primavera del 1987 s'iniciaren les excavacions sistemàtiques d'aquest puig, s'han localitzat i exhumat un total de 18 dipòsits (que inicialment foren interpretats com a sitges) de dues formes diferents, de fons pla i de fons rodó, intercomunicats entre ells i que creiem que s'han de considerar com un sistema de drenatge d'aigües, ja que a més, part d'ells es troben relacionats amb una bassa. En la part ponentina del serrat hi ha indicis d'habitacles, probablement cabanes. Tot plegat presenta una gran degradació deguda a l'erosió natural que en la banda sud ha fet desaparèixer fins a un metre de sediment terciari.

A part l'interessant estructura de dipòsits, l'altre fet a destacar és l'important conjunt de material ceràmic trobat dintre, que en bona part s'ha d'emparentar amb el que es conegut com «cultura de Merlès». Majoritàriament consisteixen en grans gerres amb vores bisellades i molt exvasades amb decoració de cordons aplicats sota la vora, vasos de parets verticals, bols de fons pla amb nansa horitzontal, plats-tapadora i vasos bicònics de superfície brunyida i fons anular diferenciat. Les decoracions, a part de les ja esmentades de cordons aplicats, estan representades per les incissions en espina de peix, les impressions amb valva de cardium, i les impressions amb fil matà·lic enrotllat formant triangles. Són totalment absents les decoracions acanalades i mailhacianes. Hi ha presència minoritària de terrissa

---

²³ BADIA: «Dades històriques i arqueològiques entorn de Navàs», citat.

Fig. 7. Ceràmiques del Mas Fugurull (Can Caseta). M. Molist, 1982.

feta a torn de probable origen costaner ibèric. Són molt abundants els fragments de molins barquiformes.

L'absència d'acanalats ens indica una cronologia de finals del segle VII a.C i la presència de torn ens orienta cap a començaments o mitjans del segle següent de manera que podem considerar aquest assentament com propi del moment final de la «cultura de Merlès» que desapareixerà totalment amb la iberització ²⁴.

17. *Serra Morena (Puig-Reig, Berguedà)*

Assentament conegut solament en superfície, situat en la vessant ponentina de la mateixa carena del serrat de l'Oca i a 500 metres al sud d'aquest en una cota més baixa. Podem dir únicament que els materials recollits són similars als del seu jaciment germà i per tant cal datar-lo igualment entorn de començaments del segle VI a.C.

18. *Sant Pau de Pinós (Sta. M.ª de Merlès, Berguedà)*

Aquest poblat fou excavat el 1918 per Mn. Serra i Vilaró i és conegut pel «poblat de Merlès» ²⁵. En aquella ocasió solament es pogué excavar una casa de planta més o menys quadrangular (3,30 m de costat), que proporcionà tres nivells d'els quals l'inferior contenia una gran quantitat de terrissa feta a mà en la que en síntesi podem dir que predominen les formes bitroncocòniques amb peu diferenciat, ovoides amb vora exvasada, perfils en S i plats amb nansa horitzontal. Les decoracions són l'element més característic que defineix la cultura material del poblat. Així les formes decoratives són d'un gran barroquisme i consisteixen principalment en cordons aplicats sota la vora, incissions formen zigzagues i espigues, pentinats, impressions de fil metàl·lic enrotllat i com element més definidor la decoració d'impressió

---

²⁴ SANCHEZ, E.: *Jaciment inèdit en fase d'excavació*. Memòria de la campanya del 1987, presentada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat el febrer de 1988.

²⁵ SERRA VILARÓ, J.: *Ceràmica de Merlès*. Musaeum Archaeologicum Dioecesanum, Solsona 1928.

amb cardium. La ceràmica acanalada, tot i estar ben representada, és minoritària al jaciment.

Els treballs de Mn. Serra pogueren ser comprovats en una campanya realitzada per M. Cura i J. Rovira el 1973 ²⁶ on els materials foren repetitius als que ens hem referit anteriorment. Tanmateix pogueren observar l'existència d'un mur continu a on s'adossaven els diferents àmbits del poblat.

Per raons d'espai no entrarem en la polèmica sobre la cronologia d'aquest poblat i solament donarem la nostra opinió basada en la troballa de terrissa del tipus «Merlès» sempre en contextes proto-ibèrics datables a finals del segle VII a.C (nivells antics d'Anseresa, Castellvell i Sorba) on els acanalats són molt minoritaris i tardans. A això cal afegir la recent troballa del mateix tipus de terrissa de Merlès al serrat de l'Oca datable en la 1.ª meitat del segle VI a.C. Per tant considerem St. Pau de Pinós com un poblat indígena que no arribà al segle VI a.C però que no el podem portar més enllà del segle VII a.C, moment en que la tècnica de decoració de tradició hallstàtica d'acanalats entra en decadència, desapareixent totalment vers començaments del segle VI a.C.

19. Castellvell (Solsona, Solsonès)

Poblat excavat per Mn. Serra i Vilaró el 1918 i que per estar extensament publicat no en donarem detalls ²⁷. Estratigràficament presenta tres nivells, un inferior datable a finals del segle VII a.C amb terrissa majoritàriament feta a mà (presenta alguna peça amb tècnica de Merlès i acanalats minoritaris) i amb importacions fenícies i ibèriques, un altre de plena època ibèrica i un tercer d'època republicana datable entorn el segle I a.C. Es tracta doncs d'un assentament fundat en el Bronze Final i que perdura fins a la romanització.

---

²⁶ CURA, M.: ROVIRA, J.: «Consideracions sobre el poblat del Bronze Final de Merlès (St. Pau de Pinós, Barcelona)», *Cypsela*, 1, 1976.

²⁷ SERRA VILARÓ, J.: «El poblado ibèrico de Castellvell», *JSEA*, n.º 27, Madrid 1918.—CURA, M.: «Aportaciones al conocimiento del proceso de iberización en el interior de Cataluña», *Ampurias*, 38-40, 1977.

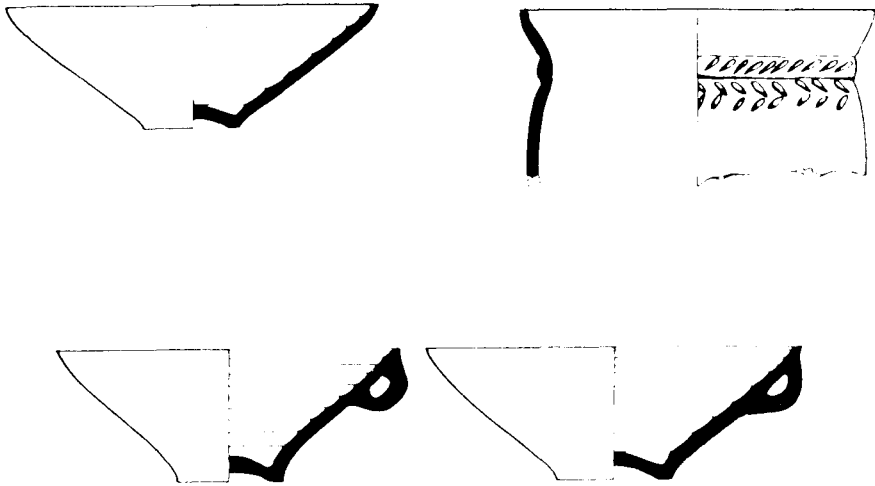

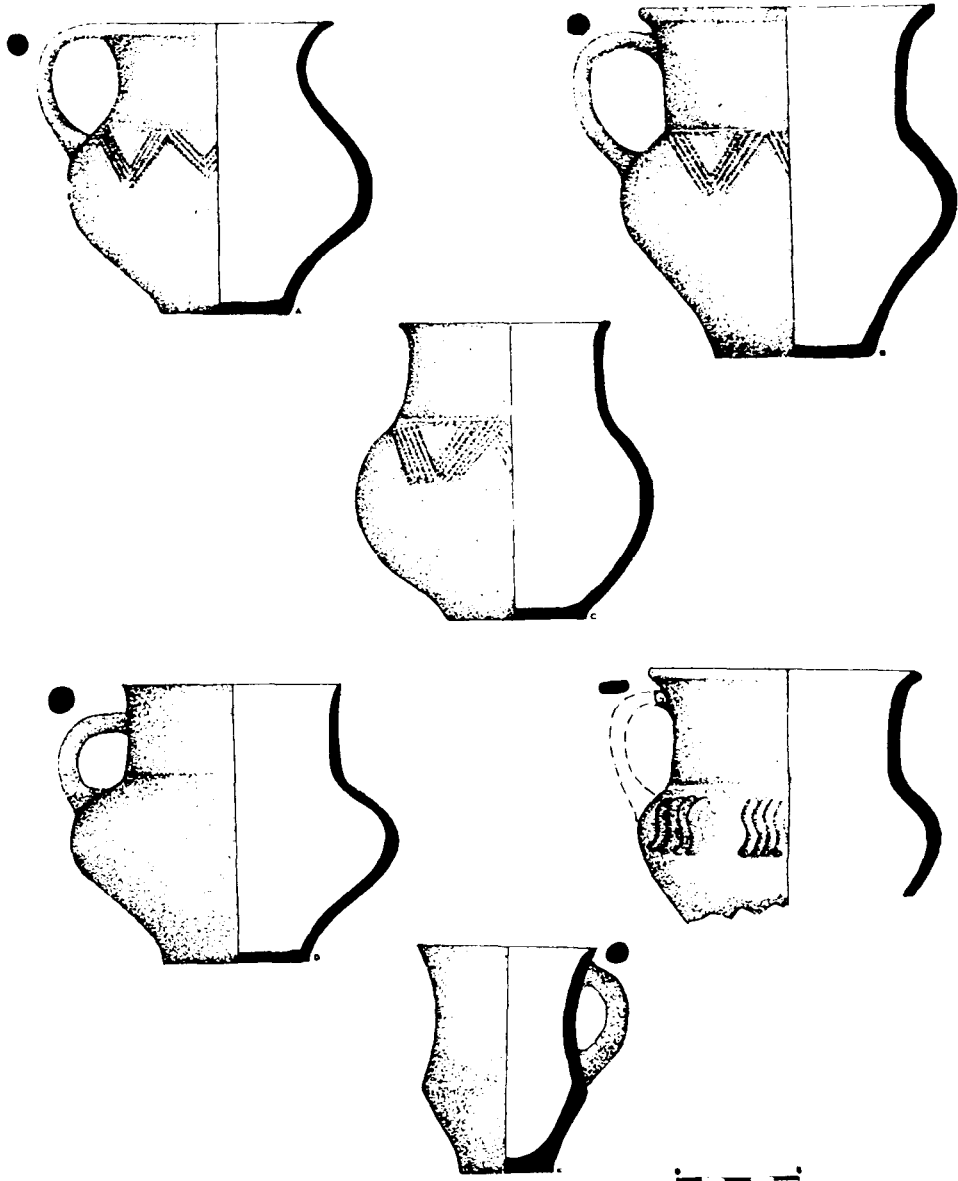
Fig. 8. Materials del Turó de les Mentides, segons M. Molist 1982.

20. Anseresa (Olius, Solsonès)

Com l'anterior, es tracta d'un poblat sobradament conegut, raó per la qual ens abstindrem de donar detalls ja publicats²⁸. Recordarem solament que pels materials exhumats per Mn. Serra i Vilaró durant els anys 20 del nostre sgle, i revisats per M. Cura²⁹, podem deduir tres fases. Una datable en el Bronze Final amb ceràmiques a mà amb decoracions de tipus Merlès i terrissa de tradició hallstàtica amb acanalats. La segona amb materials d'origen grec, fenici i ibèric datable en la segona meitat del segle vi. I finalment una tercera amb importacions àtiques (ceràmica de «Saint Valentin») de finals del segle v a.C. Presenta un interès remarcable la planta de forma ovalada amb mur continu a on s'adossen les cases.

²⁸ SERRA VILARÓ, J.: «El poblado ibérico de Anseresa», *JSEA*, n.º 35, Madrid 1921.—CURA, M.: «Contribució a l'estudi de les poblacions pre-romanes de l'interior de Catalunya», *2on. Col·loqui internacional de Puigcerdà*, 1976, Puigcerdà 1978.

²⁹ SERRA VILARÓ, J.: «Excavaciones en el poblado ibérico de Sorba», *JSEA*, núm. 44, Madrid 1922.

Fig. 9. Ceràmiques a mà d'Anseresa. (Segons M. Cura, 1978).

Fig. 10. Ceràmiques a mà proto-ibèriques del Cogulló (Segons E. Sánchez, 1987).

21. St. Miquel de Sorba (Montmajor, Berguedà)

És el tercer dels grans poblats excavats a començaments de segle pel mateix Mn. Serra ²⁹. En aquest cas els materials exhumats encara presenten més barreja cronològica. Sorba ha fornit des de ceràmiques acanalades i de tipus Merlès fins a ceràmica sigil·lata romana, passant per la terrissa pròpia de la plena època ibèrica. Per tant cal considerar una ocupació datable entre els segles VII a.C. i I d.C. Una característica d'aquest jaciment és el fet de que estigui ple de sitges o dipòsits soterranis, molts d'ells intercomunicats.

22. La Guingueta (Solsona, Solsonès)

A uns 3 Kms al SO de Solsona, el 1925 Mn. Serra va excavar un jaciment situat en l'extrem sud d'un serrat, consistent en 19 sitges que varen fornir exclusivament materials fets a mà ³⁰ entre els quals destaquen les grans

³⁰ SERRA VILARÓ, J.: «Excavaciones en Solsona», *JSEA*, núm. 83, Madrid, 1926.

gerres da vora exvasada i cordó sota aquesta, vasos carenats amb nansa, i fragments amb decoració d'acanalats. En una de les sitges s'hi va trobar restes de glans carbonitzats. Sembla que es pot datar el jaciment aproximadament en la primera meitat del segle VII a.C. de forma provisional i amb molts dubtes.

23. *St. Bartomeu (Solsona, Solsonès)*

St. Batomeu es una muntanya propera a Solsona i documentada en època medieval com a «Mons Lacetanus»³¹, on el 1921 Serra i Vilaró i va practicar l'excavació de diverses sitges i un fons de cabana d'uns dos metre quadrats on es trobaren restes de dues gerres, una feta a torn i un altres feta a mà de tradició hallstàtica. El conjunt podria datarse en el segle VI a.C.

24. *Turó del Montgrós (El Brull, Osona)*

Des de que el 1975 fou descoberta l'espectacular muralla del Turó del Montgrós, s'hi han succeït diverses campanyes arqueològiques la majoria de les quals resten inèdites. Per tant ens hem de cenyir a la informació publicada fins avui³² i que ens indica que la fortificació fou construïda vers el segle IV a.C. sobre una ocupació pre-existent del Bronze Final datable entorn el segle X a.C. La muralla en qüestió es troba situada en l'accés d'un promontori peninsular encinglerat d'unes 9 hectàrees d'extensió i està orientada nord-sud amb una longitud de 145 m aproximadament, tenint un gruix variable entorn els 5 m. Són conegudes dues torres que com el llenç de la muralla estan fetes en pedra seca. No sabem si hi ha cap tipus de continuïtat d'ocupació des d'el segle X fins al segle II a.C.

---

³¹ SERRA VILARÓ, J.: «Exploraciones arqueológicas en el Solsonés entre 1915 y 1923», *Ampurias*, XXVIII, 1966.

³² LÓPEZ, A.; ROVIRA, J.: «L'assentament del Bronze Final del Turó del Montgrós (El Brull, Osona)», *Ausa*, X, 1982. LÓPEZ, A.; ROVIRA, J.: «La fortificació ibèrica del Turó del Montgrós (El Brull, Osona): darreres novetats», *Ausa*, X, 1982.

25. *Puigcebró (Roda de Ter, Osona)*

Jaciment situat al marge esquerra del riu Gurri prop de l'aiguabarreig amb el Ter. El 1958 foren realitzades dues prospeccions que varen proporcionar materials datables en el Bronze Final corresponents a diferents formes de vores i decoracions entre les que destaquen els acanalats i les incisions en espina de peix. Potser es pugui situar entorn el segle VII a.C.³³.

26. *Pedra del Dau, Savassona (Tavèrnoles, Osona)*

Al peu de la Pedra del Dau, situada en la coneguda zona arqueològica de Sabassona, es realitzà el 1976³⁴ una excavació que donà com a resultat la troballa de quatre sitges amb materials molt fragmentaris corresponents principalment a ceràmica feta majoritàriament a mà decorades amb pentinats incisions i cordons. Hi trobem alguna vora exvasada i altres engruixides. La presència de terrissa feta a torn ens fa considerar aquesta estació datable vers el segle VI a.C.

27. *Rec de la Fibula, Savassona (Tavèrnoles, Osona)*

En el mateix contexte geogràfic del jaciment anterior, en el lloc conegut com Rec de la Fibula, foren extrets entorn el 1950 un llot de materials datables a finals del segle VII a.C. on hi són presents les decoracions amb cordons aplicats amb impressions cardials i incisions en espina de peix. També hi trobem vores incises i superfícies pentinades³⁵.

---

³³ MOLIST, M.: «Aportacions al coneixement dels períodes Bronze Final Primera Edat del Ferro a la comarca d'Osona», *Ausa*, X, 1982.

³⁴ BUXÓ, D.; COLOMER, LL.; MOLES, D.; MOLIST, M.; OLIVA, I.; SOLA, F.: Nota preliminar sobre el jaciment de la Pedra del Dau (Sabassona), *Ausa*, VII, 1979.

³⁵ MOLIST: «Aportacions al coneixement dels períodes Bronze Final Primera Edat del Ferro a la comarca d'Osona», citat.

28. *Can Caseta-Mas Fugurull (Manlleu, Osona)*

El 1921 foren excavades en terrenys propietat del Mas Fugurull prop la carretera de Vic a Manlleu a l'entrada d'aquella en aquesta població osonenca, restes que foren interpretades com part d'una necròpolis³⁶. No hi prou elements per considerarla com a tal i per tant ens hem de limitar a l'estudi dels materials entre els quals hi trobem ceràmica decorada amb cardium imprès. També hi ha acanalats de diferents tipus, cordons aplicats i decoracions incises. Entre les formes apareixen les urnes de vores exvasades (vora divergent), vores bisellades i plats-tapadora, algun amb nansa horitzontal.

Durant els anys 70 s'excavà en un indret proper a la troballa del 1921, en el lloc dit Can Caseta, un poblat ibèric on es detectà un estrat d'aportació amb materials molt similars als del Mas Fugurull i que podrien haver provingut d'aquest³⁷. La presència d'acanalats i motius impressos amb cardium ens indica una cronologia de finals del segle VII a.C.

29. *Turó de les Mentides (Folgaroles, Osona)*

En aquest turó, el 1920 fou trobat un sepulcre d'inhumació en cista rectangular orientada E-O, al costat del qual es recollí un conjunt de terrissa pròpia del Bronze Final. La relació amb la sepultura feu pensar en aquell moment que es podia tractar d'una necròpolis, la qual cosa creiem que es molt dubtosa.

Les formes recollides corresponen a set plats-tapadores, i urnes de vores divergents. Les decoracions es sintetitzen en acanalats amples, cordons aplicats, incisions en espina de peix, i motius circulars impresos. Cronològicament podem considerar el jaciment propi del segles VIII-VII a.C.³⁸.

---

³⁶ MOLIST: «Aportacions al coneixement dels períodes Bronze Final Primera Edat del Ferro a la comarca d'Osona», citat.

³⁷ MOLAS, D.; HUNTINGFORD, E.: El jaciment ibero-romà de la Caseta, *Ausa*, 85, 1977.

³⁸ MOLIST: «Aportacions al coneixement dels períodes Bronze Final Primera Edat del Ferro a la comarca d'Osona», citat.

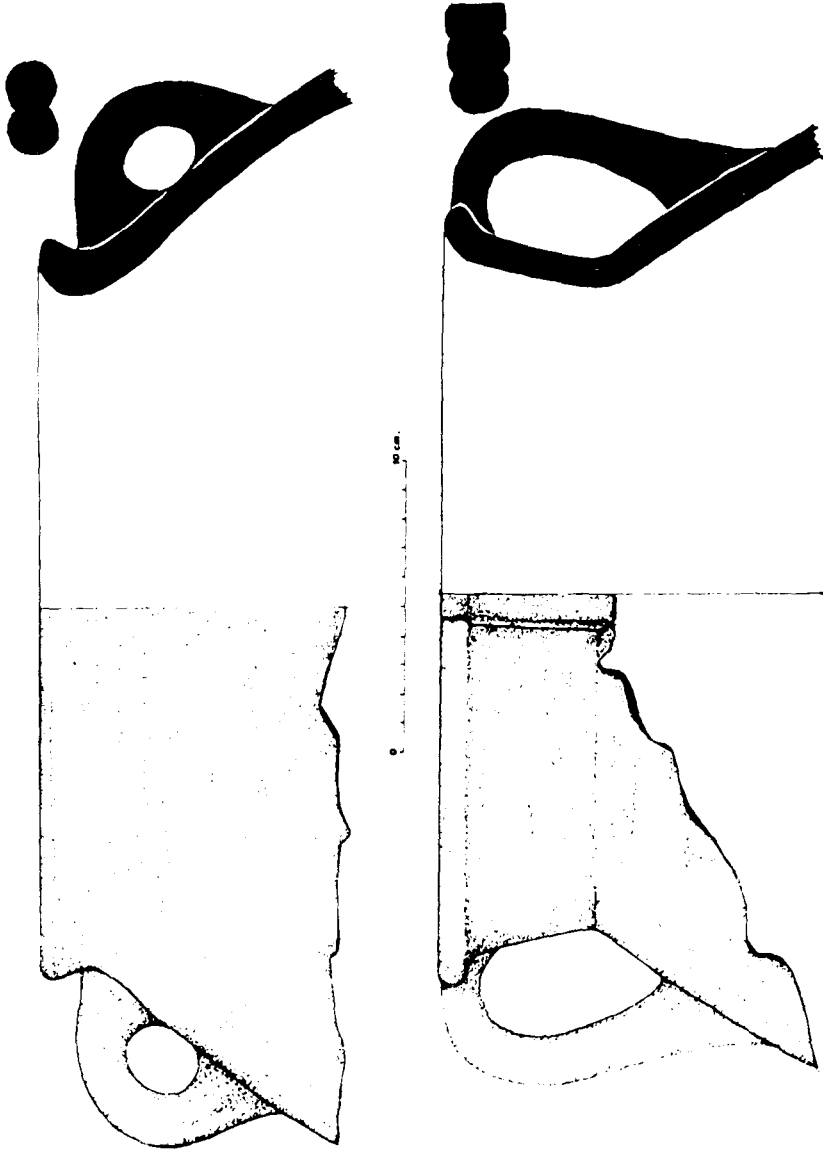

Fig. 11. Materials fenicis de Castellvell (Segons Cura, 1978).

30. *El Cogulló (Sallent, Bages)*

El trobem al punt més alt d'un turó de 472 m situat al marge dret del riu Llobregat, en el lloc en que aquest arriba definitivament al Pla de Bages. Al període cronològic que aquí tractem corresponen les dues primeres fases del poblat, Cogulló I (proto-ibèric, s. vi) i Cogulló II (iberització, s. v-iv)³⁹. Aquest oppidum ha estat motiu de diverses intervencions arqueològiques⁴⁰ que han donat a conèixer diferents parts estructurals del poblat. Destaca la part conservada de la muralla que sembla que fou bastida a finals del segle v, feta en pedra seca i d'un gruix de dos metres. Els materials relacionables amb el Cogulló I són molt similars als trobats en les etapes antigues d'Anseresa, Sorba i Castellvell. Sobresurten alguns fragments d'urnes de vora divergent i cordó aplicat sobre aquesta i gerretes globulars brunyides amb pseudo-acanalats verticals. El Cogulló II entra de ple en la primera fase d'iberització amb la presència de terrissa feta a torn, ceràmica grisa antiga, i ceràmica d'origen grec, especialment del tipus de «Saint Valentin».

31. *Puig Cardener (Manresa, Bages)*

Amb aquest nom és conegut el turó que s'alça a uns trenta metres a la riba esquerra del Cardener al seu pas pel nucli urbà de Manresa. El 1915 foren trobades casualment restes antigues⁴¹ que abasten l'ampli període del s. vi a.C. al v d.C.⁴². Els materials del període més antic consisteixen en un lot d'onze peces d'origen grec datables entre mitjans del segle vi i el segle iv a.C.

---

³⁹ SANCHEZ, E.: *El poblament pre-romà al Bages*, Caixa de Manresa, Manresa 1987.

⁴⁰ CURA, M.; FERRAN, A. M.: «El poblado prerromano del Cogulló (Sallent)», *Pyrenae*, 5, 1969. FERRAN, A. M.: «Excavaciones en el poblado prerromano del Cogulló (Sallent, Barcelona)», *Miscel·lània Arqueològica, I*, Barcelona 1974.

⁴¹ GUITART, J.: «Ressenya de la troballa de sepultures antigues a Manresa», *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages*, 68, Manresa 1916.

⁴² CURA, M.; SANMATEU, E.: «Sobre els orígens de la ciutat de Manresa: les ceràmiques gregues del Puig Carner», *Faventia*, 3/1, 1981.

32. *Boades (Castellgalí, Bages)*

Assentament situat prop de l'aiguabarreig del Cardener amb el Llobregat, en un meandre planer on trobem continuïtat de poblament des de finals segle vi a.C. fins avui. D'un punt desconegut de Boades, procedeixen unes peces ceràmiques que destaquen per la seva varietat i quantitat. Aquí esmentarem nomès dues copes jòniques (finals segle vi a.C.), cinc llànties (s. v-iv), cinc Kraters, 3 skyphos, 2 guttus, també una hydria, una lekansys, un lekythos i una Kylix ⁴³.

33. *Can Bonells (Sta. M.ª de Merlès Berguedà)*

En la partida d'aquest non, en un planell a la riba esuerra de la riera de merlès, fou descobert no fa massa anys un assentament de petites dimensions, caracteritzat per tenir una planta de tipus ovalat amb els habitacles adossats a un mur comú. En l'actualitat es troba en procés d'excavació podent-se avançar una cronologia inicial del segle v per a la primera etapa d'ocupació i segle iv per a una segona. Pel que fa als materials destaquen ceràmiques àtiques molt fragmentàries, urnes d'orelletes, gerres amb decoració pintada a blandes blanques i una fíbula de pivot aixecat ⁴⁴.

Necrópolis

34. *Coll s'Avenc (Tavertet, Osona)*

Necrópolis d'urnes en fosa situada en un dels replans del Collsacabra

---

⁴³ DAURA, T.; SANCHEZ, E.; GALOBART, J.; PARDO, D.: *El jaciment iberomà de Boades (Castellgalí, Bages)*, Manresa 1987.

⁴⁴ SANCHEZ, E.: La darrera campanya de 1988, encara inèdita, ha fornït materials datables en el segle v a.C. Per a les campanyes anteriors vegeu: Memòria de la campanya del 1986, presentada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat el febrer de 1988. SANCHEZ, E.: «L'assentament ibèric rural de Can Bonells, a la riera de Merlès», *L'Erol*, núm. 19, Berga 1987. CURA, M.; SANCHEZ, E.: «Un poble pre-romà mal conegut, els bergusi o bergustani de l'interior de Catalunya. Estat de la qüestió històrica i arqueològica», *Actes de les I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana de Granollers*, Granollers, 1987.

al NE del poblet de Tavertet. El conjunt d'urnes localitzat es caracteritza per les formes bicòniques de vora exvasada i plats tapadora. Les decoracions més usuals són els acanalats i els puntillats, de vegades combinats. La cronologia s'ha fixat de moment entorn els segles IX-VIII a.C.⁴⁵.

QUADRE RESUM

N ^o	JACIMENT	COMARCA	SITUACIÓ	(CRONOLOGIA)								
				I	II	III	IV	V	VI			
				900	800	700	650	600	550	500	450	400
1	Torneula	Berguedà	cova									
2	Roca Roja	Berguedà	cova									
3	B. dels ossos	Berguedà	cova									
4	Can Mauri	Berguedà	cova									
5	C. Avellaners	Berguedà	cova									
6	B. Ca n'Eures	Lluçanes	cova									
7	Les Teixoneres	Moianès	cova									
8	Les Pixarelles	Osona	cova									
9	Les Grioterres	Osona	cova									
10	Costa Gran	Bages	Turó									
11	Pla de Calaf	Bages	Turó									
12	La Pineda	Bages	Turó									
13	St. Francesc	Bages	Pla									
14	Clot del Puig	Bages	Turó									
15	S. de Vilagaia	Bages	Costa									
16	Serrat de l'Oca	Berguedà	Turó									
17	Serra Morena	Berguedà	Costa									
18	St. Pau de Pinós	Berguedà	Costa									
19	Castellvell	Solsonès	Turó									
20	Anseresa	Solsonès	Turó									
21	St. M. Sorba	Berguedà	Turó									
22	La Guingueta	Solsonès	Turó									
23	St. Bartomeu	Solsonès	Turó									
24	T. del Montgròs	Osona	Turó									
25	Puigcebró	Osona	Turó									
26	Pedra del Dau	Osona	Pla									
27	R. de la Fibula	Osona	Turó									
28	Can Caseta	Osona	Pla									
29	T. Mentides	Osona	Turó									
30	El Cogulíó	Bages	Turó									
31	Puig Cardener	Bages	Turó									
32	Boades	Bages	Pla									
33	Can Bonells	Berguedà	Pla									
34	Coll s'Avenc	Osona	(necrópolis)									

⁴⁵ MOLIST. M.; CRUELLS. W.; BUXÓ D.; ESPADALER M.: «Nota preliminar sobre la necrópolis de Coll s'Avenc (Tavertet, Osona)», citat.

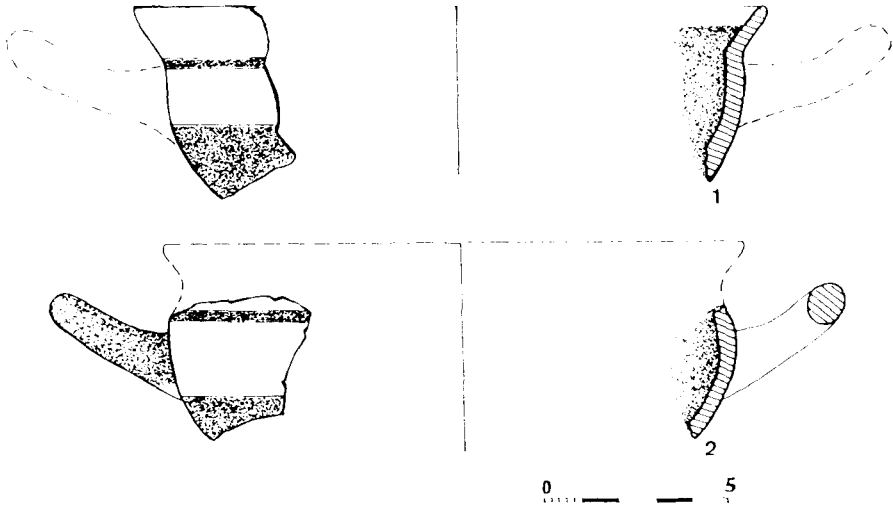

Fig. 12. Copes jòniques de Boades (Segons M. Cura, 1978).

3. PERIODITZACIÓ I CARACTERÍSTIQUES

De les dades que hem pogut recollir fins avui dels diferents jaciments ressenyats anteriorment, es desprèn una periodització i una caracterització del pas del Bronze Final a la Primera Edat del Ferro a la Catalunya Central.

1. Cronologia: s. IX-VIII a.C.

Característiques: Continuitat important de la vida en cova (Cova de Can Maurí, Les Grioterres, etc.).

Primers assentaments a l'aire lliure (Turó del Montgrós, St. Francesc).

Introducció de la pràctica de la incineració com ritual funerari (Coll s'Avenc).

Presència del bronze (Canal dels Avellaners VII).

Continuïtat de la ceràmica de cordons aplicats. Important presència de la decoració d'acanalats (sobretot inclinats i interiors). Decoracions de puntillats (Canal dels Avellaners, Turó del Montgrós, Coll s'Avenc, etc.). Escassa introducció de decoracions de tipus Mailhacià (Cova de Ca n'Eures).

II. Cronologia; 650-600 a.C.

Característiques: Primeres manifestacions urbanes (Anseresa A, St. Pau de Pinós, Castellvell I).

Primera agricultura extensiva. Amagatzemament en sitges (La Guingueta, St. M. de Sorba).

Augment dels assentaments a l'aire lliure (Anseresa, Castellvell, Can Caseta, Puigcebró, La Guingueta, etc.).

Predominància dels assentaments aturonats.

Decadència de la ceràmica amb acanalats. Difusió de la decoració amb cordill metàl·lic enrotllat. Generalització del bol amb nansa horitzontal. Augment de les gerres grans amb vora bisellada i exvasada, amb cordó aplicat sota d'aquesta. Difusió de la decoració impresa amb cardium.

III. Cronologia: 600-550 a.C.

Característiques: Convivència d'assentaments urbans (Castellvell), en cova (Canal dels Avellaners) i agrupacions de cabanes (ST. Bartomeu).

Augment dels petits assentaments aturonats en llocs inòspits (Serrat de l'Oca, La Pineda, Clot del Puig, etc.).

Vers al final del període desapareixen molts dels petits assentaments anteriors.

Desaparició absoluta de la decoració acanalada. Moment final de la impressió amb cardium (Serrat de l'Oca).

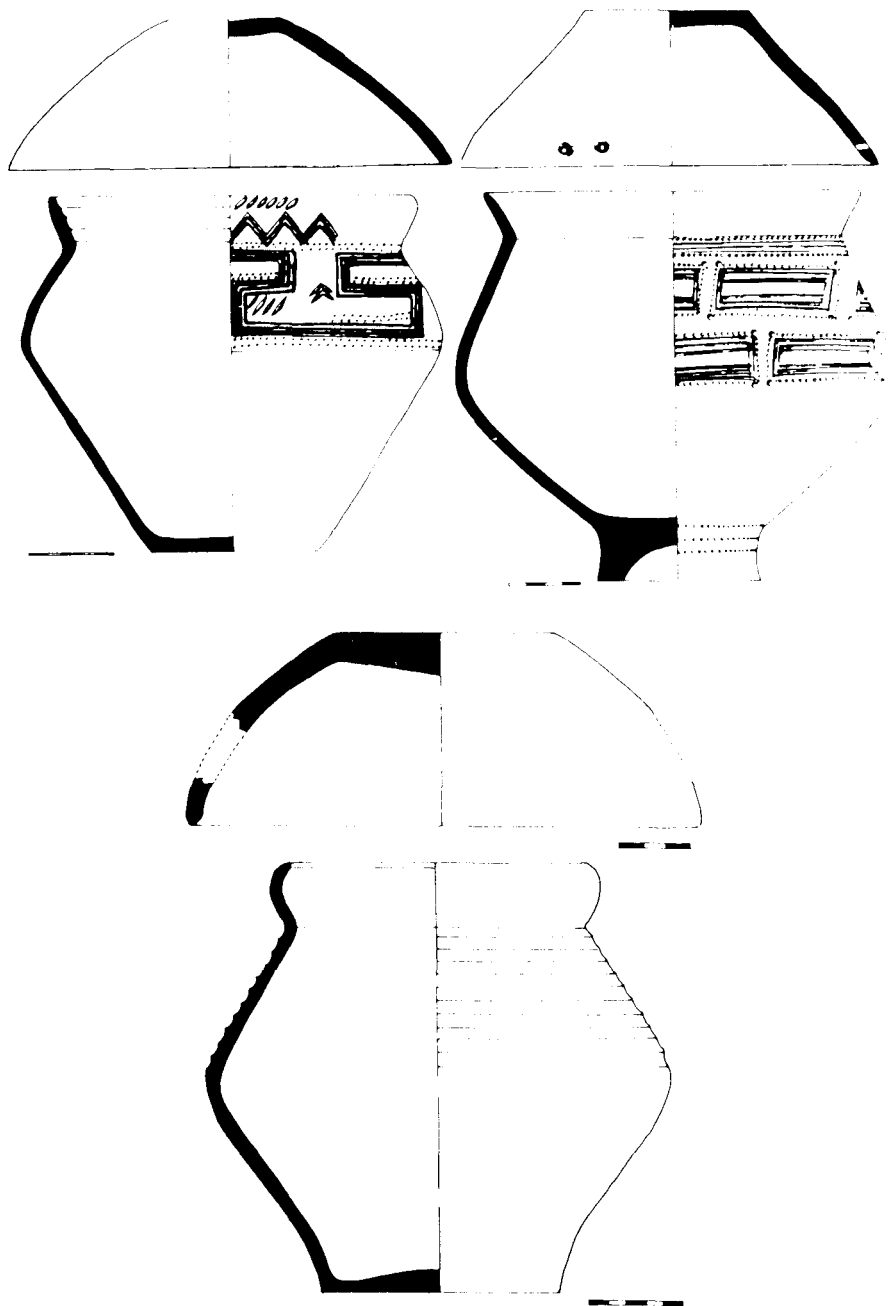

Fig. 13. Urnes cineràries de Coll s'Avenc, segons Molist, Cruells, 1985.

Arribada de la primera ceràmica feta a torn d'origen fenici (Castellvell).

Formes de gerres de grans dimensions similars a les del període anterior, vasets de parets verticals, bols amb nansa horitzontal i gerres de superfície brunyida i forma bitroncocònica amb vora divergent.

Presència de la fibula de doble resort en bronze (Castellvell, Anseresa).

IV. Cronologia: 550-500 a.C.

Característiques: Consolidació dels nuclis urbans (Sorba, Anseresa, Castellvell).

Generalització de la ceràmica feta a torn. Decoració a bandes rogenques (Castellvell).

Primeres importacions d'origen grec (Boades, Puig Cardener).

Tendència de les gerres fetes a mà a adoptar el perfil en S. Imitacions a torn de formes fetes a mà —en pasta grisa— (El Cogulló).

V. Cronologia: 500-450 a.C.

Urbanisme ben definit. Planta oval amb plaça o carrer central, d'arrels en el Bronze Final (Anseresa, Can Bonells).

Assentaments agrícoles al pla (Can Bonells) de petites dimensions.

Generalització dels objectes de ferro (Can Bonells, 450 a.C.).

Presència de la fibula en bronze de pivot aixecat.

Difusió de les urnes d'orelletes (Castellvell, Anseresa, Can Bonells).

Ceràmica a torn amb decoració de bandes blanques (Can Bonells).

VI. Cronologia: 450-400 a.C.

Característiques: Emmurallament (Turó del Montgrós?, El Cogulló).

Augment considerable i exclusiu d'importacions d'origen grec (Boades, El Cogulló, Puig Cardener, Sorba, etc.).

Decadència de les urnes d'orelletes i de la decoració pintada a bandes.

Aparició de la ceràmica de St. Valentin i de figures roges.

QUADRE COMPARATIU DE LES DIFERENTS CRONOLOGIES DEL B.F. I P.E.F. A CATALUNYA

